

MISCELANEU

ASPECTE ALE CIRCULAȚIEI MONETARE ÎN ZONA BÂRLADULUI ÎN SECOLELE VIII-XVI

Sorin LANGU*, Cristian ONEL**

Key words: currency, follis, Bârlad area.

Într-un articol recent, Gh. Mănușu-Adameșteanu¹ examina descoperirile monetare din județul Vaslui din sec. IX-XI și constata că ele prezintă multe aspecte proprii². Deși supuse examinării critice, descoperirile monetare sunt mult mai numeroase decât în oricare altă zonă dintre Carpați și Nistru. Noi ne vom referi în principal la cele din hinterland-ul Bârladului, principala zonă de descoperiri, dar vom face referiri și la celelalte.

O primă monedă descoperită e cea de la Zorleni, un follis de la Leon VI (886-912)³, nu singura din jud. Vaslui: Gugești⁴, Negrești⁵. Este prima pătrundere cât de cât mai consistentă de folliși după 602, pătrundere care acoperă jumătatea de sud a Moldovei.

A doua etapă este cea după 971, revenirea Bizanțului la Dunăre fiind catalizatorul acestei penetrări rapide a follisului. Muzeul "V. Pârvan" din Bârlad păstrează în colecțiile sale 5 monede ce provin de la împărații Vasile II și Constantin VIII, Mihail IV (2 piese), Constantin X, Roman IV⁶. Proveniența lor este localizată în împrejurimile orașului, unde au fost descoperite numeroase așezări⁷. Ele sunt completate cu 2 piese de la Giurcani (Vasile II, Constantin IX)⁸, Horga (Constantin IX)⁹ și Șuletea (Roman III)¹⁰. Aceste 9 monede alcătuiesc o serie neîntreruptă între 1000-1071, semn că în regiunea bârlădeană moneda este folosită destul de mult în schimburile

* Profesor, Galați.

** Școala Generală cu clasele I-VIII, Roșiești, jud. Vaslui.

¹ Gh. Mănușu-Adameșteanu, E. Popușoi, *Monede bizantine descoperite la est de Carpați*, în *AM*, XXIII-XXIV, 2003, p. 349-360.

² *Ibidem*, p.354

³ G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980, p. 284; D. Gh. Teodor, *Descoperiri arheologice și numismatice la est de Carpați în sec. V – XI*, București, 1997, 171.

⁴ G. Coman, *Statornicie, continuitate*, p. 88; V. Butnaru, *O nouă monedă bizantină de la Gugești (județul Vaslui)*, în *Cercetări istorice*, XII-XIII, 1981-1982, p. 169; D. Gh. Teodor, *Descoperiri*, p. 96.

⁵ Dan Gh. Teodor, *Descoperiri*, p. 121; Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. I, București, 1997, p. 353.

⁶ E. Oberlander-Târnoveanu, E. Popușoi, *Monede bizantine din colecția muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad*, în *Carpica*, XXIII/2, 1992, p. 225.

⁷ *Ibidem*, p. 225.

⁸ Follisul de la Vasile II și Constantin VIII este publicat inițial de G. Coman, *Noi cercetări arheologice din jumătatea sudică a Moldovei cu privire la secolele V-XI*, în *Acta MM*, 1, 1979, p. 93 și socotit a fi de la Ioan I Tzimiskes; identificare corectă la V. Spinei, *Monede bizantine din spațiul est – carpatic*, în *SCN*, VIII, 1984, p. 80, reluată în *Moldova în secolele XI – XIV*, Chișinău, 1994, p. 122 și D. Gh. Teodor, *Descoperiri*, p. 94. Celălalt follis este menționat tot de G. Coman, *Statornicie, continuitate*, p.143, fără a se preciza că din această localitate ar proveni două monede, ceea ce îi determină pe V. Spinei și D. Gh. Teodor să nu-l includă printre descoperirile certe din Moldova. În schimb, Gh. Mănușu-Adameșteanu, E. Popușoi, *Monede bizantine*, p. 353-354, îl acceptă, considerând prezența acestei monede drept una din „anomaliile” numismatice din județul Vaslui.

⁹ Publicat inițial ca provenind de la Constantin X, vezi G. Coman, *Statornicie, continuitate*, p. 131, reluat de C. Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato – dunăreană*, în *SCIV*, 23, 3, 1972, p. 402 (bazat tot pe informațiile de la G. Coman); rectificare V. Spinei, *Monede bizantine*, p. 82; V. Spinei, *Moldova*, p. 122; D. Gh. Teodor, *Descoperiri*, p. 101.

¹⁰ C. Preda, *Circulația*, p. 409; V. Spinei, *Monede bizantine....*, p. 81; V. Spinei, *Moldova*, p. 122; D. Gh. Teodor, *Descoperiri*, p. 153; Gh. Mănușu-Adameșteanu, E. Popușoi, *Monede bizantine*, p. 353.

comerciale, lucru susținut și de celelalte descoperiri de pe teritoriul jud. Vaslui: Cârja, Curteni, Grumezoaia, Huși, Negrești, Sărățeni, Vetrișoaia, Voinești¹¹.

După reforma lui Alexios I din 1092, follis-ul este înlocuit cu stamena și tetartera ca monede ale schimburilor de valoare mică¹². În colecțiile muzeului bărlădean se găsesc 20 de piese, o cifră extrem de mare comparativ cu restul spațiului est carpatic în care s-au descoperit doar 18 monede¹³. Este posibil, sau mai bine zis probabil, ca unele din aceste piese să fi fost aduse din Dobrogea de unii colecționari care au donat o parte din piesele din colecțiile muzeului¹⁴.

Alte două argumente în favoarea plasării unor monede în alte zone decât cea bărlădeană: lipsa unei distribuții geografice (toate monedele să se concentreze în jurul Bârladului ?), și prezența unor emisiuni rare (o piesă din prima emisiune a lui Manuel I, sau 7 piese de la Alexius III (în restul Moldovei apărând alte 3 piese)¹⁵.

Pe de altă parte prezența a două stamena de la Alexius I și Alexius III la Curteni¹⁶ și a unui tetarteron de la Manuel I la Huși¹⁷ ar fi un indicator verosimil pentru prezența a cel puțin o parte dintre monedele bărlădene. De altfel zona Bârlad-Vaslui e singura din arealul Carpați-Prut în care s-au găsit monede, excepțiile fiind Manoleasa (un hyperper de la Manuel I)¹⁸ și tezaurul de la Panciu compus din 4 stamena¹⁹.

După 1204 numărul de monede scade drastic în Moldova, doar 9 monede până în 1241. Surprinzător 8 dintre ele se găsesc în jud. Vaslui, 7 în colecțiile muzeului bărlădean și una provenind de la Bârlălești. Și pentru aceste monede se aplică concluziile de mai sus: o parte din cele 7 monede ar putea avea proveniență dobrogeană.

Tot din această perioadă ar putea data și prezumtivul tezaur de la Bârlad (9 stamena) datând din perioada 1220-1230²⁰. Moneda de la Bârlălești este singura monedă tăiată total din Moldova, având astfel o semnificație deosebită²¹. Nu este singura monedă descoperită până la jumătatea secolului XIV: la Bârlad doi puli de aramă aparținând mongolilor²², la Șuletea o imitație bulgărească de aramă²³ (la fel ca cea de la Bârlălești). Practic se poate observa că moneda bizantină este înlocuită de cea bulgărească și apoi de cea mongolă.

¹¹ V. Spinei, *Moldova*, p. 122.

¹² G. Ostrogorski, *History of the Byzantine State*, Rutgers University Press, 1969, p. 334; D. M. Metcalf, *Coinage in South – Eastern Europe 820 – 1396*, London, 1979, p. 105.

¹³ la Bolgrad, Ismail, Reni, Vinogradnoe, Vlădiceni, Manoleasa etc.

¹⁴ E. Oberlander-Târnoveanu, E. Popușoi, *Monede bizantine*, p. 223.

¹⁵ Curteni, Ismail, Reni

¹⁶ B. Mitrea, în *Dacia*, XXXVII, 1993, p. 316.

¹⁷ V. Spinei, *Moldova*, p. 122.

¹⁸ O. Iliescu, *Moneda romano-bizantină pe teritoriul României (326-1327)*, *Cultura bizantină în România. La culture byzantine en Roumanie*, București, 1971, p. 188; O. Iliescu, *Monede din sec. XII – XIII găsite la Dunărea de Jos, în Ilfov – File de istorie*, București, 1978, p. 147; V. Spinei, *Moldova*, p. 123.

¹⁹ V. Spinei, *Moldova*, p. 124.

²⁰ E. Oberlander-Târnoveanu, E. Popușoi, *Monede bizantine*, p. 232-233; E. Oberlander-Târnoveanu, *Some remarks on the Chronology and the Composition of the Byzantine Coin Hoards from the 13th and the 14th Centuries and the Lower Danube and the Adjacent Areas*, în *Etudes byzantines et post – byzantines*, III, 1997, 158-159.

²¹ Publicat inițial de G. Coman, *Statornicie, continuitate*, p. 127 și socotit a aparține Imperiului de la Niceea. Rectificat de O. Iliescu, *Monede din sec. XII – XIII*, p. 149; O. Iliescu, *Sur les monnaies byzantines coupées decouvertes en Roumanie*, în *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines*, Bucarest, 6-12 septembre 1971, III, București, 1971, p. 193-196 și reluat de V. Spinei, *Monede bizantine*, p. 81; V. Spinei, *Moldova*, p. 262 cu proveniența din Imperiul de Thessalonik. Rectificat din nou de E. Oberlander-Târnoveanu, E. Popușoi, *Monede bizantine*, p. 226.

²² E. Oberlander-Târnoveanu, I. Oberlander-Târnoveanu, *Noi descoperiri de monede emise în zona gurilor Dunării în sec. XIII – XIV*, în *SCN*, IX, 1989, p. 123 notează unul singur; O. Iliescu, P. Țărlungă, *Un tezaur de la sfârșitul sec. XIII descoperit la Prăjești (jud. Bacău)*, în *Carpica*, XXIII/2, 1992, p. 322.

²³ V. Spinei, *Moldova*, p. 263.

Sunt ultimile monede până la apariția monedei autohtone. Se impun câteva considerații de ansamblu: arealul aflat în discuție a fost locuit în toată perioada²⁴. Cu toate că a fost în calea nomazilor în sec. X-XIII; la fel descoperirile monetare acoperă aproape toată perioada. Întrebarea este dacă aceste așezări din zonă au avut o organizare comună sau nu. Noi înclinăm să dăm un răspuns afirmativ bazându-ne în primul rând pe această serie de descoperiri monetare, pe așezările din zonă și pe mormintele nomazilor. Acestia se concentrează în jurul Bârladului, la Bârlad (3), Banca, Grivița, Pogonești²⁵. O asemenea concentrare nu o mai întâlnim decât în sudul Basarabiei, zonă de tranziție și punct intermediar pentru nomazi.

Chiar înainte de a se încheia secolul XIV avem ca o avangardă tezaurul de la Schineni²⁶, unul din puținele tezaure cu conținut integral moldovenesc. Secolul XV nu aduce decât un singur tezaur, cel de la Schineta²⁷, care surprinde foarte fidel liniile principale ale circulației monetare în cel de-al treilea sfert al secolului XV: monede turcești, maghiare și imitații de tip Chios.

Se remarcă deja o „luptă” între monedele maghiare și cele otomane, de departe favorizate în teaurizare, dinarul și asprul constituind tandemul întâlnit și în prima jumătate a secolului XVI. Astfel un tezaur constituit în cea mai mare parte a secolului XV, cel de la Țifești,²⁸ este format doar din aspri turcești și dinari maghiari. Tezaurul e revelator, credem noi, pentru circulația monetară din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, în care în ciuda eforturilor domnitorului, concretizate și într-o reformă monetară, moneda teaurizată e tot cea turcească și maghiară. Moneda maghiară e o constantă în tezaurele moldovenești, fiind folosită și la mai mulți ani după emitere. Astfel tezaurul de la Bălești²⁹ se încheie cu 4 monede de la Ștefan Tomșa (1563-1564), dar majoritatea e alcătuită de 896 piese maghiare de la Matia Corvin, cele mai multe, Vladislav II și Ludovic II. La fel este situația și în cazul tezaurului de la Vetrișoaia,³⁰ care are 51 de piese din 58 de la Matia Corvin și Ludovic II, ultimele 7 fiind poloneze și habsburgice.

Mai mult, monede maghiare se întâlnesc și în secolul XVII, evident în proporție mult mai mică. Din punct de vedere al materialului monedelor descoperite, peste 90 % sunt din argint, doar la Schineta fiind 12 monede de aur.

Tezaurul	Monede moldovenești	Monede maghiare	Monede otomane	Monede poloneze	Alte emisiuni
Schineni	178				
Schineta		2 AV	59 AR		10 AV
Țifești		49 AR	335 AR		
Bălești	22	896			
Vetrișoaia		59 AR		4	3
Bălțați		1	9	713	88

²⁴ D. Gh. Teodor, *Descoperiri*, p. 32; M. Petrescu-Dâmbovița, E. Zaharia, *Sondajul arheologic de la Dănești*, în *MCA*, VIII, 1962, p. 47-56; G. Coman, *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V-XI*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 287-314; D. Gh. Teodor, *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați. Așezările din secolele VI-XI e.n. de la Dodești-Vaslui*, Iași, 1984, passim; N. Ciucă, *Descoperiri de tip proto Dridu la Bârlad-cartierul Munteni, jud. Vaslui (1964)*, în *MCA*, X, 1973, p. 225.

²⁵ V. Spinei, *Moldova*, p. 436-437; L. Ursachi, C. Onel, F. Băgu, *Mormânt dublu tumular descoperit pe Dealul Țuguieța, Bârlad, județul Vaslui, aparținând nomazilor turanici*, în *Istros*, XII, 2005, p. 255-259.

²⁶ A. Berciu-Drăghicescu, *Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul Moldovei (secolele XIV-XVI)*, în *Caietul seminarului special de științe auxiliare*, II, București, 1990, p. 82, nr. 117.

²⁷ R. Alaiba, *Tezaurul de la Schineta, jud. Vaslui*, în *AM*, IV, 2002, p. 117-119, cu observațiile lui E. Oberlander-Târnoaveanu în *Componenta pontică în circulația monetară moldovenească din vremea lui Ștefan cel Mare*, în *RM*, 40, 3, 2004, p. 63-65, reluat în *Monnaies et parures du Musée Départemental “Ștefan cel Mare” de Vaslui*, Iași, 2007, p. 15-53.

²⁸ A. Berciu-Drăghicescu, *Repertoriul*, p. 90, nr. 144.

²⁹ *Ibidem*, p. 58, nr. 8.

³⁰ *Monnaies et parures*, p. 54-56.

Dumbrava Roșie ³¹		328		2501	365
Tanacu ³²		4	2 AV	114	21
Zăpodeni ³³		1315	89	2	

Capitolul monedelor izolate este mai variat dar nu foarte bogat. Întâlnim mai multe monede moldovenești, îndeosebi în perimetrul Curții Domnești din Vaslui: 4 monede de la Alexandru cel Bun (2 groși și 2 jumătăți de groși)³⁴ plus 1 gros de la Ștefăniță găsit în perimetrul orașului³⁵. La Idrici s-a găsit de asemenea o monedă de la Ștefăniță,³⁶ la Pogănești un gros de la Ștefan cel Mare.³⁷

În muzeul de la Vaslui se mai află 4 monede moldovenești de la Petru Mușat, Alexandru cel Bun, Petru Aron și Ioan Vodă cel Cumplit,³⁸ în timp ce la Banca s-a mai descoperit recent un gros de la Alexandru cel Bun.³⁹

Alte monede izolate au fost cele maghiare (1 dinar de la Matei Corvin și 2 de la Ladislau), cele habsburgice (o piesă emisă de Ferdinand și trei de Rudolf), cele poloneze (o piesă de la Alexandru și una de la Sigismund), găsite la Curtea Domnească din Vaslui,⁴⁰ cărora li se adaugă o piesă turcească de la Murad III, descoperită pe teritoriul Vasluiului.⁴¹ Dintre monedele de aur, menționăm două piese, imitații de tip Chios, descoperite la Tăcuta și în jurul Bârladului.⁴²

Sperăm ca aceste considerații să fie confirmate și de viitoarele cercetări de teren.

ASPECTS OF THE CURRENCY CIRCULATION IN BÂRLAD AREA IN THE VIIITH-XVITH CENTURIES

For the period of the 7th-16th century, the monetary circulation on the actual territory of the district Vaslui shows many proper aspects, especial for the 8th-12th century, because the monetary discovery are more than in any other area between the Carpathians and Nistru. Beginning with the 14th century it appears the Moldavian coin, followed by the Hungarian, Ottoman and Polish.

³¹ E. Popușoi, N. Arnăutu, *Tezaurul de la Bârlad-Dumbrava Roșie, Secolele XVI-XVII. Catalog*, Bârlad, 1999, p. 4-5.

³² B. Mitrea, *Descoperiri monetare în România (1974-1976) (XVIII-XX)*, în *BSNR*, 1976-1980, p. 607, nr. 337.

³³ A. Berciu-Drăghicescu, *Repertoriul*, p. 91, nr. 151.

³⁴ *Ibidem*, p. 105.

³⁵ *Ibidem*, p. 107.

³⁶ *Ibidem*, p. 96.

³⁷ *Ibidem*, p. 97.

³⁸ *Monnaies et parures*, p. 125-126.

³⁹ Gh. Gherghe, *O monedă de la Alexandru cel Bun pe Lahova, comuna Banca*, în *Cercetări istorice. Revista profesorilor de de istorie din județul Vaslui*, anul II, nr. 3, martie 2008, p. 25.

⁴⁰ *Monnaies et parures*, p. 105-106.

⁴¹ *Ibidem*, p. 107.

⁴² E. Oberlander-Târnoveanu, *op. cit.*, p. 70.